

pentru ocuparea posturilor la diferite școli, întocmește dări de seamă despre mersul învățământului și tabele statistice. Activitatea aceasta, aparent străină de indeletnicirile literare, îl arată pe Eminescu intelectualul cu înaltă conștiință, cum îl cunoaștem din tot ce întreprinde în scurtă sa trecere pămînteană.

Documentele din fondurile arhivelor menționate mai sus se constituie în texte fundamentale care intră în ediția națională a operei eminesciene. Un volum întreg, *Opere XVI. Corespondență. Documentar* reunește corespondența poetului cu Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și cu alte instituții²¹. Se tipăresc aici toate documentele privind numirile și destituirile din posturi precum și cele două dosare cu acțiunea în judecată pentru preținse sustrageri de cărți și obiecte de la Biblioteca Centrală din Iași. Documentele reproduse din fondurile acestor instituții reprezintă mărturii de prim ordin în explicarea unor aspecte din creația literară. Documentele din epoca revizoratului școlar se constituie într-un *corpus* care arată că experiența poetului din acești ani, cînd intră în legături nemijlocite cu viața satului, stă la baza prozei politice, cu nimic mai prejos de creația sa literară.

R É S U M É

Eminescu est présenté sous plusieurs aspects; chercheur dans les archives lorsqu'il préparait son doctorat, quand il était préoccupé par l'histoire nationale, son intérêt permanent pour les collections et les publications de documents, leur emploi dans son oeuvre, les fonds documentaires qui se trouvent dans les archives concernant la vie et son activité et le matériel archivistique de ces fonds, entré dans l'Édition Nationale de l'oeuvre du poète. L'étude offre pour la première fois une image d'ensemble de ces aspects et achève la personnalité de notre poète national.

P R E C I S

Eminescu is presented from varied points of view: as a researcher in the archive when was preparing his doctor's degree, when he was occupied with studying the national history; having a permanent interest for documents-collections and publications — of which he made use in his writings. The documents from the State Archive in our country on his life and activity are presented, and also the material from these funds that has entered the national edition of Eminescu's works. For the first time this study offers up a general view of all these aspects and completes the image of our national poet.

Simboluri ale cinstirii dedicate lui Mihai Eminescu. Mărturii documentare

VIRGILIU Z. TEODORESCU

Centenarul morții lui Mihai Eminescu implică, printre altele, cunoașterea mărturiilor cinstirii prin care generațiile au exprimat deosebita receptivitate la versul eminescian. Această cinstire a fost concretizată prin variate forme ce au cunoscut, în funcție de evoluția generală a societății, o permanentă creștere în intensitate. Flacăra recunoștinței, începînd din momentul dispariției sale și pînă în prezent a cuprins lîneri și vîrstnici, femei și bărbați în

²¹ M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondență. Documentar*. Ediție critică întemeiată de Perpessicius. București, Edit. Acad. R.S. România, 1988.

ample acțiuni care au contribuit la definirea locului pe care întreaga creație a lui Mihai Eminescu o are în Panteonul culturii românești.

În decursul deceniilor, preocuparea de omagiere a poetului a antrenat pe plan național și local o multitudine de factori și personalități. Documentele de arhivă permit evidențierea unor inițiative, preocupări, realizări și acțiuni în acest sens. În cercetarea noastră n-au fost cuprinse toate formele inițiate și îndeplinite de înaintași, ci numai acelea care s-au constituit într-un simbol perpetuu al cinstitiei prin realizarea lor în materiale durabile ca piatra sau metalul monumentelor de for public.

Variate ca gen și proporții, toate aceste opere încorporează o mare trăire emoțională a înfăptuitorilor lor, ca mesaje pentru viitorime.

În anul 1889 la București societatea revistei „Generația viitoare” își înscrie¹ ca obiectiv major, încă de la înființare, inițierea și realizarea unui bust al lui Mihai Eminescu, care să fie oferit Ateneului Român pentru a fi așezat la loc de cinste în marele edificiu cultural. Lucrarea a fost încredințată² sculptorului Filip Marinescu (Marin). Cheltuielile s-au acoperit din încasările realizate prin vânzarea unei broșuri cuprinzând studiul critic asupra operelor lui Mihai Eminescu, realizat de Corneliu Botez³, precum și din încasările de la o reprezentație teatrală-literară. Între conducerea societății „Generația viitoare” și societatea „Ateneul Român” s-a purtat o semnificativă corespondență⁴.

Anul 1890 consemnează inițiativa tineretului universitar din București și Iași de a realiza și amplasa la Botoșani un bust Mihai Eminescu. Comitetul de inițiativă a încredințat lucrarea lui Ion Georgescu. În luna august sculptorul informa⁵ comitetul că lucrarea a fost realizată în ipsos iar soclul din marmură, solicitând avizul pentru a-l expedia la Paris în vederea turnării în bronz. Comisiunea din București și Iași pentru ridicarea monumentului Mihai Eminescu au lansat⁶ invitația către toți oamenii de literă să participe la Botoșani la festivitățile prilejuite de solemnitatea dezvelirii monumentului Mihai Eminescu. Acțiunea a fost integrată în programul Congresului Universitarilor care își desfășura lucrările în zilele de 6–9 septembrie 1890 în capitală. Inițial, pentru ziua de 8 septembrie s-a rezervat⁷ timpul pentru deplasarea la Botoșani în scopul de a participa la festivitățile inaugurării

¹ Filiala Arhivelor Statului Municipiul București, Fond „Ateneul Român”, dosar 1/1889, f. 21.

² „Universul Literar” an. XLIV, nr. 47, 18 noiembrie 1928, p. 759, „Filip Marin” necrolog semnat de Costin Petrescu evidențind raporturile sculptorului cu Mihai Eminescu, o prietenie care l-a obligat, ulterior, să revină prin lucrări dedicate acestuia. Precizează că Filip Marin este cel care a luat masca lui Eminescu la Ospiciul Pantelimon. La Muzeul de Istorie și Artă al municipiului București, sînt păstrate următoarele lucrări realizate în decursul anilor de Filip Marin, dedicate acestee teme: „Eminescu”, bronz, 0,50 x 0,45 m; „Eminescu cu muza”, ipsos patinat, 0,66 x 0,70 m; „Eminescu cu muza”, schiță, pămînt, 0,13 x 0,10 m; „Eminescu”, proiect înmînă, bronz, 0,45 x 0,35 m; „Eminescu mort”, ipsos patinat, 0,45 x 0,35 m.

³ Corneliu Botez, 1870–1928, jurist și animator cultural, și-a consacrat o parte din timp acțiunilor de cinstire a lui Mihai Eminescu; „Caietele Mihai Eminescu”, vol. IV, Edit. Eminescu, București, 1977, p. 303.

⁴ Filiala Arhivelor Statului Municipiul București, fond „Ateneul Român”, dosar 1/1889 f. 22.

⁵ Ibidem, dosar 4/1890, f. 5; scrisoarea din 5 august 1890, prin care Ion Georgescu informa comitetul asupra stadiului lucrării, solicitînd livrarea celei de a treia rate de 1500 lei.

⁶ Ibidem, f. 2; acceptarea participării la această manifestare urma să fie adresată comitetului Asociațiunii Studenților Universitari din București, la hotelul Brofft.

⁷ Organizații au restructurat programul, festivitățile de la Botoșani desfășurîndu-se în zilele de 10–11 septembrie 1890. Arh. St. Iași, Biblioteca, inv. 11 279. „Eminescu comemorativ — album artistic literar”, Iași, tipografia Dacia; precizează momentul dezvelirii la 11 septembrie 1890, foto (în continuare se va cita: „Album”...); Filiala Arhivelor Statului Municipiul București fond „Ateneul Român”, dosar 7/1909–1910, f. 11; inițiativa ca la 20 de ani de la moarte să editeze un volum cuprinzînd texte și peste 100 de clișee aparținea librărilor editori Iliescu și Grossu, din Iași. Volumul urma să fie editat în tiraj stabilit prin precomenzi. Societatea Ateneului Român a comandat pentru bibliotecă cinci exemplare.

din piața școlii „Marchiam”. Peste ani, edili orașului au hotărât mutarea monumentului în grădina Vârnab, azi cunoscută ca grădina „Mihai Eminescu”, din centrul orașului⁸.

La București, pe monumentul funerar al lui Mihai Eminescu a fost plasată⁹ efigia în bronz semnată: I. Georgescu, avînd menționat și turnătorul: „E. Martin, fundeur”.

Din anul 1891 datează și medalionul Mihai Eminescu din ipsos patinat, încadrat într-o placă de lemn care a făcut parte din colecția lui Mihai Tican Rumano, care l-a donat Muzeului din Clmpulung¹⁰.

Unele documente precizează că sculptorul Ion Georgescu a fost chemat să ia masca defunctului Mihai Eminescu și ca atare a fost călăuzit în mod nemijlocit la realizarea unor medalioane și busturi¹¹. Un exemplar al acestei măști a intrat în colecția Bibliotecii Academiei Române.

La începutul secolului al XX-lea o altă inițiativă s-a materializat¹² în preocuparea lui Leon Ghica-Dumbrăveni care, dorind să marcheze nașterea lui Mihai Eminescu în localitatea Dumbrăveni a comandat sculptorului Oscar Spathe un bust turnat în bronz. Festivitățile s-au desfășurat la 14 iulie 1902.

La Iași, în anul 1908 au fost expuse¹³ de Celeste Fabio trei medalioane realizate în tehnica reliefului înalt, redînd busturile lui Vasile Alecsandri, Ion Creangă și Mihai Eminescu.

La împlinirea a 20 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu au existat o serie de inițiative, finalizate în anii următori. La Galați, în iunie 1909, comitetul de organizare al comemorării Mihai Eminescu a hotărât¹⁴ să realizeze o medalie comemorativă de Ø 40 mm care să cuprindă pe avers: efigia lui Mihai Eminescu cu o cunună de laur, iar pe revers: o ramură de laur și harpă, însoțite de textul strofei din poezia „La Steaua”. Se preconiza de către inițiatori ca prinosul din fondurile provenite din subscripțiile pentru baterea medalilor

⁸ Filiala Arhivelor Statului Municipiului București, fond „Ateneul Român”, dosar 4/1890, f. 4, 15; Constantin Exarcu a fost cel care a ținut evidența sumelor strînse pentru realizarea monumentului. Apreciînd că lucrarea corespundea comenzii, s-a hotărît achitarea sumei datorate sculpturii, precum și a cheltuielilor accesorii. Inițiatorii aveau depuși la Casa de Depuneri 3300 lei. Se menționează ca zi a „depușii” bustului la Botoșani data de 11 septembrie 1890, marcîndu-se astfel momentul predării către oficialitățile locale; Știri contemporane despre artele plastice în România între anii 1890—1909, în „Analecta”, III, București, 1946, p. 95—96 în continuare se va cita „Știri...”; Oprescu George, Sculptura statuare românească, București, 1954, p. 64, 66 (în continuare se va cita: Oprescu G., „Sculptura...”); Deac Mircea, Sculptura monumentală românească, sensuri și semnificații sociale”, în „Revista Muzeelor” seria „Monumente istorice și de artă”, nr. 1/1981, p. 3; „Județele Patriei — Botoșani”, monografie, București, 1980, p. 243; „Botoșani” 83”, p. 58, menționează ca an al amplasării anul 1891: „Muzeul de Artă al Republicii Populare Române”, catalog al Galeriei Naționale, editat de Ministerul Culturii, E.S.P.L.A., f.a.p.26; Brumaru D. *Eminescu — iconografie*, în „Manuscriptum”, an VIII, nr. 1(26), 1977 vezi și an XVIII, nr. 2 (67), 1987, p. 38; Macarie, Victor, *Eminescu în piatră și bronz*, în „Cronica”, Iași an XVII, nr. 3 (833) 15 ianuarie 1982, p. 1—2.

⁹ Bezviconi George, *Necropola capitalei*, București, 1972, p. 25; Oprescu George, *Sculptura...*, p. 63.

¹⁰ Expus în sălile expoziției permanente a Muzeului din Clmpulung.

¹¹ Filiala Arhivelor Statului Municipiului București, fond „Ateneul Român”, dosar 1/189192, f. 42: ciorna adresei din 13 aprilie 1891 prin care Ateneul Român oferea Primăriei Municipiului București pentru a fi amplasate într-un spațiu public, două busturi: evocîndu-i pe Scarlat Rosetti și pe Mihai Eminescu. Nu sînt menționați autorii acestor busturi. Peste ani, arhitectul Grigore Ionescu, în ghidul *București*, București, 1938, p. 49, 50 menționa prezența în grădina Ateneului Român, aleea din dreapta, a bustului Mihai Eminescu, realizat de Ion Georgescu.

¹² „Știri...” p. 130; „Album...” fotografie redînd solemnitatea dezvelirii bustului”, „Universul”, an. XX, nr. 193, 17 iulie 1902, p. 1, 2.

¹³ „Știri...” p. 147.

¹⁴ Filiala Arhivelor Statului Municipiului București, fond „Ateneul Român” dosar 7/1909—1910, f. 14—15; la 16 iunie 1909 a fost adoptată hotărîrea de a bate o medalie comemorativă. Lucrarea a fost încredințată firmei fraților Saraga din Iași. A fost o medalie cu toartă, de largă circulație și de bună calitate, atît ca modelaj, cit și ca batere în metalele folosite. Au fost realizate medalii din bronz aurit sau argintat la prețul de un leu, medalii de bronz cu o folie de aur fin, argint antic sau bronz oxidat la prețul de 2,50 lei, medalii de argint la prețul de 20 lei și cele din aur la prețul de 200 lei: Massoff, I., *Strădania a cinci generații — monografia familiei Saraga*, București, 1941, p. 65, comitetul medaliei format din Corneliu Bolez, prof. Gr. Forțu, G. Hamangiu, Gr. Trancu Iași; vezi nota 3.

să fie vărsat pentru completarea fondului monumentului Mihai Eminescu. Semnificativă este varietatea de posibilități oferite celor care doreau să achiziționeze asemenea medalii, fiind preconizate exemplare cu valoare de la un leu la 200 lei. Și în acest caz inițiator a fost pasionatul om de cultură Corneliu Botez care a reușit să antreneze¹⁵ o serie de intelectuali în acțiunea de strângere a fondurilor necesare. Ajutat de factorii locali, s-a bucurat și de un prețios sprijin oferit cu generozitate de o serie de asociații, societăți, instituții. Astfel, Societatea Scriitorilor Români a organizat¹⁶ o șezătoare literară în luna octombrie 1909, beneficiul încasărilor vărsându-se pentru completarea fondului monumentului Mihai Eminescu. Comitetul din Galați a încredințat realizarea¹⁷ monumentului sculptorului Frederic (Fritz) Storck. În luna septembrie 1911 lucrarea era gata și ca atare comitetul preconiza inaugurarea în contextul altor manifestări dedicate lui Mihai Eminescu ce se desfășurau în țară, respectiv în continuarea serbărilor jubiliare de la Iași. Monumentul a fost dezvelit la 9 octombrie 1911 în ambianța prilejuită de amplele acțiuni culturale ce au reunit numeroasă simțire românească la Galați.

Menționăm că pe plan expozițional anul 1911 a oferit lui Filip Marin prilejul de a expune¹⁸ în cadrul Salonului Oficial lucrarea „Ultimul...” dedicată lui Mihai Eminescu. În anul 1912 bucureștenii, după ce cunoscuseră din reproduceri lucrarea lui Frederic Storck, inaugurată la Galați, au avut prilejul să aprecieze replica expusă¹⁹ în cadrul Salonului Oficial. Bustul lui Mihai Eminescu a fost apreciat atât de vizitatori cit și de critica de specialitate.

Pentru a nu ne îndepărta de atmosfera acestor ani este demnă de reținut și inițiativa²⁰ lui Archip Roșca, profesor la gimnaziul din Suceava, care prin intermediul periodicului „Patria” informa cititorii că a realizat un bust Mihai Eminescu inspirat de fizionomia acestuia la 1883. Era o lucrare miniaturală, fiind oferită spre achiziționare familiilor, societăților și școlilor românești.

În anul 1915 lipsa lui Filip Marin de la Salonul Oficial era justificată²¹ prin faptul că era absorbit de lucru la trilogia lui Eminescu. Și tot în acești ani sculptorul Eraclie Hagiescu a realizat²² un bust redându-l pe Mihai Eminescu la vârsta de 35 de ani, lucrarea fiind integrată ulterior în colecția Muzeului de artă din Craiova.

Anul 1915 este cel care consemnează și o inițiativă care ar fi dus la ridicarea în București a unui monument Mihai Eminescu. Astfel, la 31 ianuarie în incinta Ateneului Român

¹⁵ Din comitetul de organizare făceau parte 13 persoane, printre care și Eugen Botez (Jean Bart).

¹⁶ „Calendar Minerva 1911”, p. 59, 27 octombrie 1909.

¹⁷ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 6/1909, materiale referitoare la ridicarea monumentului; inițial la 21 octombrie 1909 comanda făcută lui Oskar Späthe pentru suma de 10 000 lei pentru un bust de două ori mărimea naturală, turnat în bronz, soclul urmînd a fi gata la 1 septembrie 1910. La 23 octombrie 1909, comitetul informa Primăria despre această acțiune. La 13 noiembrie 1909, Oskar Späthe anunța comitetul despre realizarea și a unui alt proiect pentru monumentul Eminescu. La 24 ianuarie 1910 comitetul a hotărît aprobarea proiectului lui Frederic Storck pentru suma de 12 500 lei. La 4 noiembrie 1909 Primăria a decis ca monumentul să fie înălțat în parcul municipal (dosar 4/1909, f. 158) „Adevărul și Dimineața, Almanach pe anul 1912”, București, 1911, p. 159, foto și text; „Cafetele Mihai Eminescu”, vol. IV... p. 306, scrisoarea lui Corneliu Botez, președintele comitetului pentru ridicarea monumentului Eminescu; „Cele trei Crișuri”, an. III, 1–15 ianuarie 1922, p. 159, imagine fragmentară a monumentului.

¹⁸ Arh. St. București, fond „Paul Molda”, catalogul Salonului Oficial 1911, poziția 342.

¹⁹ Ibidem, fond „Muzeul Saint Georges”, mapa 3, catalogul Salonului Oficial 1912, p. 55, poziția 334.

²⁰ Irimescu Gavril, *Bustul lui Eminescu, realizat la începutul secolului*, în „Scnteia”, nr. 14 170, 11 martie 1988.

²¹ Arh. St. București, fond „Muzeul Saint Georges” dosar /1915 cuprinzînd cronica referitoare la Salonul Oficial motivînd lipsa lui Filip Marin de la această ediție.

²² Rezeanu Paul, *Artele plastice în Oltenia 1821–1944*, Craiova, 1980, p. 101 bustul reprodus p. 102, mențiunea expunerii acestei lucrări în 1910; Rezeanu Paul, *Sculptori olteni pușin cunoscuți*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, nr. 9–10, 1979, p. 85.

a fost organizat ²³ un festival ale cărui încasări au fost preconizate pentru fondul monumentului Mihai Eminescu. După primul război mondial preocuparea pentru monumentul Mihai Eminescu a fost reluată ²⁴, declanșând numeroase inițiative, luări de poziție, chiar și stringeri de fonduri dar fără o finalizare, datorită diificultăților financiare. Printre inițiatori ²⁵ s-a înscris și „Cercul revistei Gindirea” care a reunit în comitetul de organizare o serie de personalități ale culturii românești. Acesta, la 14 ianuarie 1925, sub președinția generalului Traian Moșoiu, ministrul Lucrărilor Publice a luat în discuție problema preconizind formele prin care să strângă fondurile necesare. La 17 ianuarie guvernul a avizat favorabil această inițiativă. Menționăm participarea scriitorului: Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, Adrian Maniu, Lucian Blaga, Ionel Teodoreanu la activitatea comitetului de inițiativă, inclusiv prin subscrierea cu semnificative sume de bani la lista de fonduri pentru monument.

Parlamentul României a dovedit receptivitate ²⁶ față de cei care susțineau cu ardore ideea înălțării unor monumente revelatoare pentru cinstirea lui Eminescu.

Prin subscripție publică a fost realizat bustul Mihai Eminescu pentru a fi amplasat la loc de cinste în centrul localității Sînnicolaul Mare ²⁷. Sculptorul Ioan C. Dimitriu-Bărlad a materializat astfel pentru vestul țării o valoroasă lucrare turnată în bronz. Serbările organizate la 11 noiembrie 1925 au reunit simțirea românească din întreaga Românie. Ilustre personalități ale culturii au onorat cu prezența și cuvintele rostite această solemnitate.

²³ „Albina”, an. XVIII, nr. 19, 8 februarie 1915.

²⁴ Arh. St. București fond Ministerul Artelor, dosar 790/1922.

²⁵ Arh. St. Ploiești, Biblioteca, inv. 5 718, „Gindirea” an. IV nr. 8, 1 februarie 1925, p. 255–256, inclusiv lista cu contribuțiile comitetului; Arh. St. Constanța, fond Primăria municipiului Constanța, dosar 55/1925, f. 6, 7, 9; Arh. St. Succava, fond Prefectura județului Siret, dosar 22/1925, f. 15, 16; la 18 martie 1925 lansarea listei de subscripție pentru monumentul Mihai Eminescu, preconizat pentru a fi ridicat la București. Rezoluția prefectului: Se oferă 1 000 lei; f. 8 suma de 900 pe lista 144; Arh. St. Tirgu Mureș, Biblioteca 1 1952; Tudor Vianu, Oscar Han, Edit. Ramuri, Craiova, planșa 10, reproducă lucrarea „Sărutul” grup pentru preconizatul monument Eminescu, realizat în anul 1925 de Oscar Han (în continuare se va cita „T. Vianu...”) Han Oscar, Dăliși și pensule, București, 1970, p. 509/ Arh. St. București fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Generală a Artelor, dosar 113, 1925, f. 35: festivalul Mihai Eminescu organizat la Ateneul Român la 10 aprilie 1925; f. 36 Afișul – program cu participarea lui Mihail Sadoveanu, Tony Bulandra, Gheorghe Folescu, Iulian Andreescu de la Opera Română; f. 60; la 6 iunie 1925 comitetul pentru ridicarea în capitală a monumentului a inițiat, între 14 și 29 iunie mari serbări destinate comemorării marelui poet al neamului și stringerii de fonduri. Festivitățile se inaugurară cu un spectacol consacrat operelor lui Mihai Eminescu organizat la Teatrul Național în seara zilei de 14 iunie, cu concursul celor mai distinși reprezentanți ai artei lirice; dosar 136/1926; f. 40–41; ca urmare a intervenției comitetului monumentului Mihai Eminescu, ministrul Al. Lapedatu la 2 martie 1926 aproba de la buget suma de 50 000 lei; dosar 138/1926, f. 277; la 9 iulie 1926 comitetul revenea arătând că a inițiat organizarea unor manifestări la Arenele Romane, solicitind reținerea de invitații, contravaloarea lor fiind contribuție la fondul pentru monument. Rezoluția consemna că se cumpără de către minister bilete de 6 000 lei.

²⁶ Arh. St. București, inv. 697, fond Fundația culturală regală, Direcția culturii populare, dosar 39/1925, liste pentru stringerea de fonduri pentru monumentul Mihai Eminescu; f. 2 din răspunsul școlii primare de fete din Vaslui, care procedase la organizarea acțiunii de stringere a fondurilor „pentru ca generațiile ce se ridică să învețe a prețui trecutul și a cunoaște glasul național”, f. 5 răspunsul școlii din Vișoara, județul Olt, la indemnul profesorului universitar Ion Simionescu, lansat în revista „Ramuri”, nr. 3/1925 cu titlul „Fondul Eminescu”.

²⁷ Teodorescu Z. Virgiliu, *Informații referitoare la activitatea sculptorului Ioan C. Dimitriu-Bărlad*, în „Revista Muzeelor și Monumentelor”, seria „Monumente istorice și de artă”, 1/1987, p. 54; Arh. St. București, fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Generală a Artelor, dosar 113/1925, f. 63, demersuri la 17 iunie 1925 pentru obținerea de subvenții de la buget pentru completarea fondurilor strinse prin colecție publică; dosar 93/1927, f. 6; Ionescu Teodor, *Eminescu în Banat*, la Sînnicolaul Mare, Priam, 1928, 174 p.

Anul 1926 a înregistrat ca realizare creația lui Oscar Han menită a fi amplasată în incinta mănăstirii Putna. Inițiativa aparținea ²⁰, în acest caz, Cercului studențesc „Arboroasa” din Cernăuți. Monumentul era menit să amintească rolul lui Mihai Eminescu la 1871 cu prilejul participării tineretului universitar din toate teritoriile locuite de români pentru cinstirea lui Ștefan cel Mare. Lucrarea a fost plasată în apropierea turnului de la intrare, în incinta mănăstirii, unde s-au desfășurat lucrările Comitetului Central al studențimii române. Bustul turnat în bronz este semnat și datat stînga jos „O. Han, 1926”, iar în dreapta jos are mențiunea „Asociația Arta Română, Turnătorie”, București 1926.

În anul 1926 a fost dezvelit un bust Eminescu și în stațiunea Băile Herculane, lucrare semnată stînga jos și datată „O. Han 1926”. Amplasat în zona centrală se bucură de o frumoasă ambianță oferită de zona verde din apropierea râului Cerna ²¹.

Anul 1927 a impus atenției membrilor Parlamentului României situația casei de la Ipotești în urma acțiunii de înlăturare a vechilor vestigii și ridicare a unei noi case zicînd după alte planuri. A fost momentul cînd glasuri ale unor personalități au propus realizarea unui loc evocator al lui Mihai Eminescu ².

Un vechi deziderat al locuitorilor Iașului de a avea un monument dedicat lui Mihai Eminescu s-a realizat în cel de al treilea deceniu al acestui secol prin activitatea Comitetului de inițiativă, care prin variate forme de acțiune a reușit să strîngă fondurile necesare, cu participarea locuitorilor întregii țări, dovedind, la timpul respectiv, o preocupare de interes național. Concursurile lansate, exigențele juriilor, confruntările pe plan artistic, și nu numai pe acest plan, participarea opiniei publice, prin calitatea ce-i conferea contribuția bănească au dus la realizarea unei opere care să corespundă mesajului semnificativ dedicat poetului național. Consecvent și receptiv, sculptorul Ioan Schmidt Faur ²¹, prin cîștigarea premiului I, a avut posibilitatea demonstrării calităților artistice, de înțelegere a actului de cultură încredințat și, totodată, de exprimare a gradului de profesionalism acumulat de personalul didactic și elevii Școlii superioare de arte și meserii din București care și-au asumat responsabilitatea turnării în bronz a unei lucrări de asemenea proporții. Recepția lucrării, preocuparea pentru asigurarea unui bun amplasament au constituit alte probleme care au antrenat nu numai comitetul de inițiativă ci și pe edili orașului. Amplasat inițial în fața localului Universității și reamplasat ulterior în aceeași zonă, după cel de al doilea război mondial a fost mutat în apropierea Bibliotecii Centrale Universitare.

Pentru Oscar Han, după cele două realizări inaugurate în 1926, anii care au urmat s-au dovedit o permanentă revenire la tema Mihai Eminescu. Astfel, în anul 1929 pentru Cluj a

²⁰ Arh. St. Suceava, fond 683, fond personal „prof. Nicodim Ițcuș” dosar 130, Societatea Academică „România Jună” din Viena și monumentul lui Mihai Eminescu de la Putna; Arh. St. Botoșani, fond Prefectura județului Botoșani, dosar 11/1926, f. 9, cercul studențesc „Arboroasa din Cernăuți” la 1 iulie 1926 anunța organizarea unei mari serbări sub președinția lui Iacob C. Negruzzi. Solicita subscrierea pentru strîngerea de fonduri. Anunța că dezvelirea va avea loc la 8 august 1926; Arh. St. București, fond Ministerul Culetelor și Artelor, Direcția Generală a Artelor, dosar 136/1926, f. 96; la 17 septembrie 1926, Cercul studențesc Arboroasa din Cernăuți aducea la cunoștința ministerului că în urma serbărilor din luna august 1926, organizate la mănăstirea Putna cu prilejul dezvelirii bustului Mihai Eminescu, a făcut o serie de cheltuieli pentru care sumele strîse anterior s-au dovedit a fi insuficiente. Se solicita un ajutor material. Prin rezoluția ministrului li se acorda suma de 20 000 lei, „Arta în Bucovina”, vol. I, Suceava, 1984, p. 283; Arh. St. Vaslui, Biblioteca inv. 53; Petre Vieru, *Unirea — Dulce Bucovină veselă grădină, note și impresii din excursia Asociației învâțătorilor vasluieni*, septembrie 1936, Vaslui, tipogr. Alex. Onceanu, 1937, /p 29; *Almanah Convorbiri literare 1979*, Iași, p. 65 reproducere din „Convorbiri literare”, nr. 5 1939 articolul „Eminescu — creator de generații” și bustul de la Putna.

²¹ Mihalache Marin, *Oscar Han*, Edit. Meridiane, București, 1985.

³⁰ Arh. St. București fond Președinția Consiliului de Miniștri dosar 21/1027, f. 5—7, fond Parlament, dosar 2296/1929, la 19 octombrie 1927 comunicarea deputatului Eugen Nicolae, prezentată în cadrul ședinței din 18 octombrie a Adunării Deputaților, referitoare la situația casei copilăriei lui Mihai Eminescu, impunea măsurile care să permită transformarea acesteia într-o casă muzeu (dosar 2084/1924).

³¹ Teodorescu Z. Virgiliu, *Informații referitoare la activitatea sculptorului Ioan Schmidt Faur*, în „Revista muzeelor și monumentelor, seria „Monumente istorice și de artă”, nr. 1/1989; Arh. St. București, fond Ministerul Culetelor și Artelor, Direcția Generală a Artelor, dosarele: 113/1925, f. 99, 138/1926, f. 386, 135/1928, f. 64, 64v, 95; „Societatea de mîine”, Cluj, V, nr. 20, 1 decembrie 1928, p. 354 referința la ecoul apelului lansat de cotidianul „Dimineața”.

realizat³² un monument Mihai Eminescu. În anul 1931 tot el supunea³³ atenției publicului vizitator, în cadrul expoziției de artă română modernă, găzduită în luna octombrie de Pavilionul Grădinilor din București, lucrarea: „Eminescu” turnată în bronz. Fra o piesă din patrimoniul Pinacoteicii Statului.

Dezideratul scriitorilor de a înălța³⁴ la București un monumental Eminescu, Oscar Han îi răspunde prin realizarea unei machete complexe la care soclul, purtând statuia Eminescu, este încadrat de trei Elegii. Și la Salonul Oficial din anul 1933 este prezent³⁵ cu o piesă turnată în bronz evocându-l pe Mihai Eminescu.

În anul 1933 la Oravița, vechi centru cultural românesc, a avut loc solemnitatea dezvelirii³⁶ unui bust Mihai Eminescu realizat de Romul Ladea. Cu un bust monumental, turnat în bronz, dedicat lui Mihai Eminescu îi este consemnată³⁷ participarea lui Oscar Han și la Salonul Oficial din 1934. Încununarea acestor preocupări pentru Oscar Han s-a concretizat prin dezvelirea³⁸ la Constanța, la 15 august 1934, la țărmul Mării Negre a unui monument reprezentativ, participanții cinstind omul și creația eminesciană ca inestimabil tezaur spiritual al tuturor românilor. În acest sens este concludentă cuvântarea lui Ion Bianu.

Preocupările edililor Iașului de a înzestra parcul Copou cu o serie de lucrări de artă le-a oferit un răspuns concret sculptorul Ion Mateescu prin realizarea³⁹ bustului Mihai Eminescu. Lucrarea turnată în bronz este semnată dreapta jcs „I. Mateescu”, având menționat și locul de turnare „Turnătoria V. V. Rășcanu, Buc. „Pe soclu sunt înscrise informațiile „1 iunie 1934, prof. sculptor I. Mateescu”.

Orașul Oradea a fost înzestrat cu un bust Mihai Eminescu prin donația lui Oscar Han. Festivitățile dezvelirii au avut loc la 11 iunie 1934 în parcul Eminescu⁴.

³² Arh. St. Slatina, inv67, fond Prefectura județului Romanai, dosar 12/1925, listă de subscripție lansată de societatea „Tinerimea Română” din Viena pentru ridicarea unui monument al lui Mihai Eminescu la Cluj; Arh. St. Buzău, Biblioteca I 163, Victor Lazăr, Clujul, Edit. Cultura Națională, București, 1923, p. 63–64. S-au strins bani pentru un monument M. Eminescu: Perpesicius, *Eminescu în Cluj*, în „Cuvîntul” 14 iulie 1929; T. Vianu... p. 26, monumentul Eminescu pentru plața din Cluj redându-l în picloare, cu costum de epocă cu o pelerină. Are marcată o gravitate în atitudine. Lucrarea este intitulată „Luceafărul”, studiu pentru monument, și este datată 1930; reproducă la planșa 23; planșa 22 reproduce monumentul realizat în 1929 pentru Cluj.

³³ Arh. St. București, fond Muzeul „Saint Georges”, dosar 2/1931, f. 25–26, p. 47–49 ale catalogului la poziția 327.

³⁴ Permanenta preocupare a lui Oscar Han pentru viitorul monument Eminescu s-a concretizat și prin realizarea celor două „Elegii menite a fi componente ale monumentului; T. Vianu... planșa 16 reproducere a „Elegiei” realizată în anul 1927, iar la planșa 17, reproducă „Elegia” realizată în 1929; „Adevărul”, an 45, nr. 14778, 6 martie 1932, p. 2, macheta monumentului Mihai Eminescu.

³⁵ Catalogul Salonului Oficial, din lunile aprilie–iunie 1933 consemnă la poziția 277 prezența în expoziție a lucrării „Eminescu”, turnată în bronz.

³⁶ Catalogul Salonului Oficial organizat în lunile aprilie–mai 1934 înregistra la poziția 314 lucrarea Mihai Eminescu; Arh. St. București, fond Muzeul „Saint Georges”, dosar 60/1933, f. 8–12; Salonul Oficial 1934, articol semnat de N. I. Lazăr – Nyl în care evidența calității bustului monumental „Eminescu” realizat de Oscar Han, „Națiunea” 30 mai 1934.

³⁷ Lăptoiu Negoită, *Romul Ladea*, Edit. Meridiane, București, 1985, p. 50, 104.

³⁸ „Albina”, an. XXXVII, nr. 33, 24 august 1934, p. 8–9 un monument pentru Eminescu la Constanța dezvelit în ziua de 15 august realizarea lui Oscar Han. Fotografia reproducă redă pe autor în ambianța monumentului; Arh. St. Constanța fond Primăria municipiului Constanța, dosar 75/1930, f. 13: comitetul local „Pro Eminescu” președinte I. N. Roman (1886–1931), gazetar, jurist și poet, primar al Medgidiei și al Constanței; membrii: M. Sadoveanu, N. Iorga, O. Goga, L. Rebreanu, T. Vianu, P. Zăfiropol, Brătescu --Voinști, I. Pillat, S. Mehedinți, I. Moraru, D. Botez. Tudor Vianu a contribuit la alegerea variantei preconizate de O. Han; „Dacia” Constanța, nr. 30, 12 august 1934, p. 1, articolul lui Nicolae Lupu: „Plastica” revistă generală de artă, an I, nr. 2–3, august–septembrie 1934, București, p. 23 subliniază caracterul național al manifestărilor organizate cu prilejul inaugurării: Rădulescu, Adrian, Lascăr, Stoica, Hașotii Puiu, *Constanța*, ghid de oraș, Edit. Sport – Turism, București, 1985, p. 82–83 istoricul problemei, evidențiind pe inițiatori: profesora Zoe Verbiceanu și avocatul poet I. N. Roman, ce au determinat în 1931 constituirea comitetului „Pro Eminescu”.

³⁹ „Pictura și sculptura”, nr. 2, mai 1935, p. 13–15; „Iașul artistic”, text și imagini; Arh. St. Iași, Biblioteca, inv. 11 670, Ungureanu Gheorghe, *Iașul – Note istorice*, p. 39.

⁴ „Plastica”, revistă generală de artă, nr. 1, nr. 2–3, august+septembrie 1934, București, p. 24; Mihalache Marin, *Oscar Han*, Edit. Meridiane, București, 1985, p. 49.

O situație deosebită o înregistrăm în privința preconizatului monument de la Cluj. Presa anului 1935 includea în coloanele sale reacții ⁴¹ referitoare la proiectele supuse atenției publice. Monumentul urma să fie amplasat în ambianța centrului Universitar.

Locuitoarii orașului Tirgu Mureș au marcat ⁴² trecerea lui Mihai Eminescu în anii adolescenței prin urbea lor prin montarea la 13 septembrie 1936 a unei mari plăci de marmură pe fațada restaurantului „La Calul Alb” din strada Călărași nr. 14. Cu acel prilej au fost audiate semnificativele cuvinte ale lui Ion Butnariu, redactorul revistei locale „Progres și Cultură”. În vîltoarea anului 1940, prin aplicarea odiosului Dictat de la Viena, multe vestigii ale trăirii și simțirii românești pe aceste plajuri au fost înlăturate sau distruse. Pentru a nu suferi un asemenea tratament celășteanul Bucur Vasile a procedat cu discreție la demontarea șuruburilor care fixau placa la perete și a evacuat-o la un locuitor din comuna Rîciu. După 1945, din inițiativa Cercului literar „Mureș”, placa a fost readusă la Tirgu Mureș și montată în plasamentul inițial. În ziua de 16 iunie 1946 s-au desfășurat ample manifestări, constituindu-se o adevărată sărbătoare a liricii românești.

La Sibiu inițiativa profesoarei Ecaterina Săndulescu de a ridica ⁴³ în parcul „Sub Arini” un monument Eminescu i-au răspuns atît opinia publică prin sumele colectate cît și realizarea sculptorului Radu Moga. Festivitățile au avut loc în ambianța autumnală a lunii octombrie 1938. Printre participanți s-au aflat și scriitorii Ion Miulescu și Cezar Petrescu. În același an a fost dezvelit ⁴⁴ la Giurgiu, la intrarea în parcul de pe faleză, bustul realizat de Cornel Medrea. Raportul dintre proporția soclului, bustul turnat în bronz și ambianța vegetală conferă o atmosferă propice manifestărilor lirice.

Pinacoteca Statului avea achiziționată în anul 1938 o lucrare turnată în bronz dedicată lui Mihai Eminescu. Era o realizare ⁴⁵ a sculptorului Oscar Han.

O interesantă inițiativă, în contextul semicentenarului morții poetului a aparținut Primăriei municipiului București, care prin Comitetul pentru organizarea „Lunii Bucureștilor” anunța la 28 aprilie 1939 intenția de a organiza ⁴⁶ o expoziție cu motive plastice inspirate de viața și opera lui Mihai Eminescu. Pentru aceasta se făcea apel la artiștii plastici să participe cu lucrări.

La Sighișoara, la 1 decembrie 1939, a fost dezvelit ⁴⁷ bustul Mihai Eminescu, realizat de sculptorul Ion Vlasiu, la solicitarea „Astrei”. Sfîrșitul de an 1939 înregistra și prezența ⁴⁸, în incinta Colegiului Sf. Sava din București, a unui bust Mihai Eminescu, realizat în ipsos de Ioan C. Dimitriu-Bîrlad. Ca un corolar al acestor multiple preocupări și parțiale realizări, consemnarea ⁴⁹ Alexandrinei Pogonat: „Mihai Eminescu văzut de... sculptori” înregistra situația momentului, dezideratele și perspectivele problemelor.

*

Trecerea în revistă a simbolurilor cinstirii lui Mihai Eminescu relevă acum, la momentul- centenarului, modul cum generațiile anterioare au fost preocupate de acestea permanent. Nu

⁴¹ „Universul”, an. LII, nr. 338, 8 decembrie 1935, p. 4, reacție față de calitatea lucrării preconizată a fi amplasată în fața Universității din Cluj.

⁴² „Steaua Roșie” an. XI, nr. 12 (9 562), 15 ianuarie 1939, p. 3 Arh. St. Tirgu Mureș, inv. 935, fond Primăria Tirgu Mureș — Consiliu, Indexul alfabetic pe anul 1936: 859, 1053, 5992, 7134, 8332, 16010, 16784, 7203, 17697; Arh. St. Tirgu Mureș, Biblioteca I 750; Ghid pentru vizitatorii municipiului Tirgu Mureș, cu un scurt istoric, 1936, ediție oficială, programul solemnităților din „Luna Tirgu-Mureșului” 15 august — 15 septembrie 1936: 13 septembrie solemnitatea dezvelirii plăcii comemorative Mihai Eminescu, vezi și p. 19, 20.

⁴³ Avram Alexandru, Crișan Vasile, Sibiu, ghid de oraș, Edit. Sport — Turism, București, 1983, p. 103; lucrarea semnată dreapta jos: „Moga”.

⁴⁴ Mihalache Marin, Cornel Medrea, Edit. Meridiane, București 1986, p. 63, 103

⁴⁵ Ionescu Grigore, București, București, 1938, p. 62; Ateneul Român, Pinacoteca Statului, sala II.

⁴⁶ Arh. St. București, inv. 819, fond Departamentul Artelor, dosar 66/1939, f. 8, 9.

⁴⁷ Giurgiu Emil, Sighișoara, Edit. Sport — Turism, București, 1982, p. 53.

⁴⁸ „Revista Colegiului Național Sf. Sava”, 5 decembrie 1939, număr de dedicat lui Mihai Eminescu. Pe copertă este reproduș bustul Mihai Eminescu realizat de Ioan C. Dimitriu Bîrlad. Lucrarea era în curs de achiziționare pentru colecția școlii; Arh. St. București, inv. 819, fond Departamentul Artelor, dosar 77/1940, f. 107, colegiul solicita Ministerului Cultelor și Artelor la 23 noiembrie 1940 aprobarea pentru achiziționarea bustului Mihai Eminescu, piesă turnată în ipsos, evaluată la suma de 3 000 lei.

⁴⁹ „Însemnări ieșene”, an. IV, vol. XII, nr. 10, 1 noiembrie 1939, p. 104—108, Cronica plastică.

meroase necunoscute izvorlre din numeroase motive, dar care prin intransigența unor entuziaști au fost depășite, făcând ca în for public să fie realizate semnificative monumente evocatoare.

Realizări și deziderate au devenit moștenire pentru noile generații, stimulând pe parcursul anilor noi acțiuni finalizate prin amplasarea în for public a unor valoroase contribuții ale artiștilor plastici români. O sumară trecere în revistă exprimă lapidar, cantitativ și valoric, modul cum în ultimele decenii localitățile țării au înălțat la loc de cinste monumente dedicate poetului național. Realizările sculptorilor Ștefan Gomboșiu și Oscar Han (Timișoara), Richard P. Hette (Botoșani), Gh. D. Anghel (Botoșani, Craiova, Costești-Vilcea, București), Spiridon Georgescu, Radu Moga, I. Julea (București, Constanța), Mircea Bogdan (Oradea), Mihai Onofrei (București), Lia Doina (Sebeș), Constantin Baraschi (Ponirila), Florea Vladimir (Huși), Iszak Martin (Tirgu Mureș), Doina Elaș ș.a. constituie exprimarea majoră a preocupării tuturor factorilor de cultură la cinstirea lui Mihai Eminescu. Acestor noi inițiative li se alătură preocuparea ca vechea moștenire să se bucure de permanentă grijă pentru conservarea și punerea în valoare ca real patrimoniu național. În acest context este semnificativă ampla acțiune din programul de sărbătorire a anului Eminescu, prin care numeroase monumente sînt repuse în valoare în directă relație cu mutațiile urbanistice. Edificatoare în acest sens este acțiunea edililor din Iași de a realiza o nouă sistematizare a zonei din fața Bibliotecii Centrale Universitare, care va permite reamplasarea monumentului Mihai Eminescu în centrul unui rondou cu largă deschidere în zonă.

Acte ale cinstirii poetului neamului, acum la un veac de la moarte, se poate aprecia că au trecut, prezent și viitor.

RESUME

L'article réunit des informations des archives qui se rattachent à celles des publications de l'époque, relevant la préoccupation pour la considération de la mémoire de Mihai Eminescu. Cette préoccupation s'est concrétisée dans une série de monuments significatifs placés dans de diverses localités du pays surtout dans celles où Eminescu avait vécu et déroulé l'activité.

Les monuments dédiés à Mihai Eminescu — héritage du Patrimoine Culturel National — — offrent aux nouvelles générations — par la connaissance de leur genèse — la possibilité de perpétuer ces symboles de la considération de Mihai Eminescu dans l'avenir.

PRECIS

Gathering information from the archive which he adds to that from the publication of Mihai Eminescu's time, the author reveals the interest for the poet's memory. Initiated by his contemporaries the honouring of his personality has continued by the new generations and found its expression in a series of significant monuments built all over the country, especially where Eminescu lived and worked.

The monuments dedicated to Mihai Eminescu — a heritage belonging to the National Cultural Patrimony — offer the coming generations the possibility to continue the tradition of these honouring symbols.